

Mokyti kiekvieną dieną

Ką tik minėjome Juodojo kaspino dieną – prieš penkiasdešimt metų Stalinas ir Hitleris pasidalino Europos tautas, grubiu smurtu paniekindami jų laisvę. Tuo pat metu šventėme Baltijos kelio dvidešimtmečio sukaktį – dieną, kai Baltijos šalių žmonės taikiu keliu stojo į kovą už savo paniekintą laisvę. Baltijos kelias – tai ne tik unikalus pasaulio istorijos faktas. Tai Lietuvos pasididžiavimas, jos garbė, tai liudijimas, kokią brandžią, pilietišką visuomenę mes turėjome jau tada. Ne vergų, ne paklusnių ideologijos sraigtelių minia išėjo į laisvės kelią – išėjo moterys, vyrai, seneliai, vaikai. Žinodami, kad tai – ne lengvas pasivaikščiojimas, ne formali manifestacija, o kova. Nes už tokį pilietiskumą grėsė kalėjimas, suėmimai, tardymai, galbūt – netgi tremtis.

Tokio pilietiskumo mums labai reikia šiandien. Laiku, kurį vadiname sunkmečiu.

Tačiau net ir sunkmečio laiku reikia rasti atsparos tašką, kuris padėtų ne tik išgyventi, išsilaikyti, bet ir džiaugtis gyvenimu, nors jis būtų ir nelengvas. Toks atsparos taškas šiandien – žinios. Tai bene pats didžiausias žmogaus turtas, kuriam negresia devalvacija, kuris reikalingesnis už materialų turtą, nes materialus turtas tėra daiktai, kurie užgyvenami, įgyjami, jie kaip byrantis smėlis gyvenimo tėkmėje, o žinios – kaip pagrindas, ant kurio gali pasistatyti ne vieną namą. Žinios turėtų būti orientuotos ne tik į materialines vertybes, bet ir į dvasinius objektus. Nes juk neišmintinga vertinti žmogų tik pagal jo pinigus, o ne pagal žinias, kurias jis sukaupe ir išstobulino, kurių pagalba pasiekė savo profesijos, verslo, politikos aukštumų.

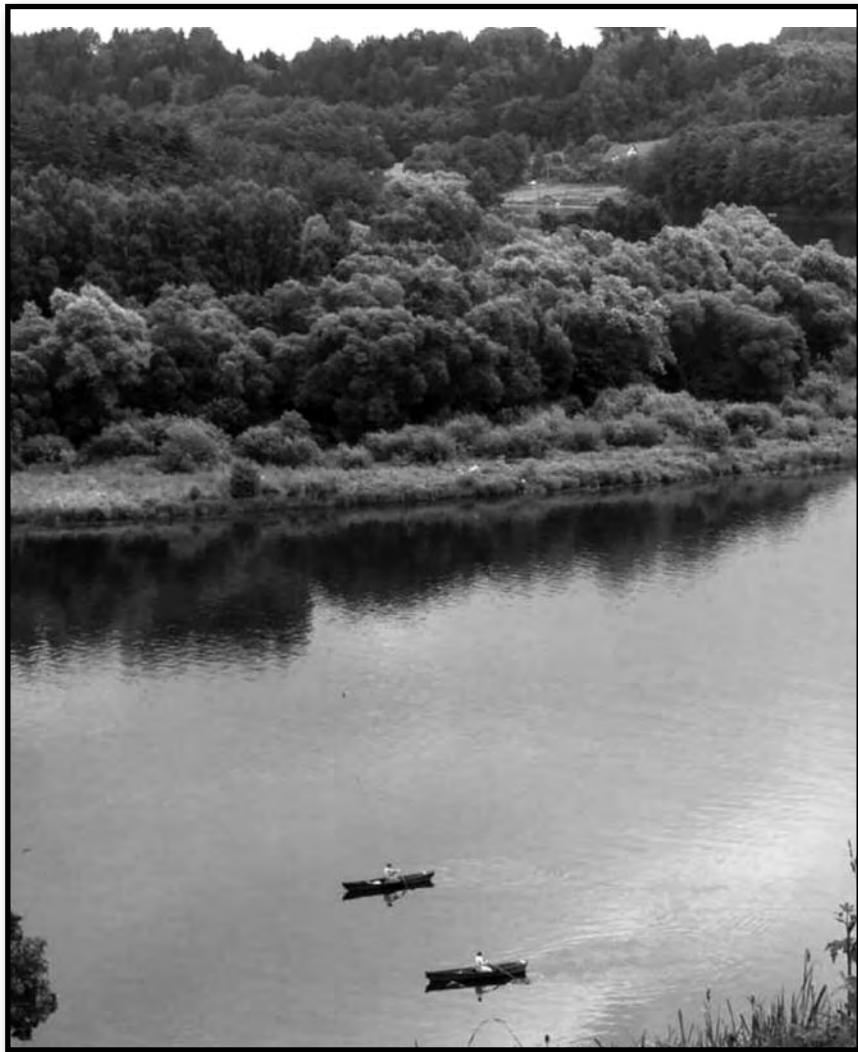
Ką tik Lietuvos mokyklose nuskambėjo rugsėjo 1-osios skambutis. Ši diena – mokslo ir žinių diena, ir ji labai svarbi. Tai ne tik mokinukų ir pirmakursių studentų šventė: tai pagarbos atidavimas žinioms, mokytojams, o tuo pačiu – tai priminimas, kad mokyti niekada ne vėlu, kad mokyti reikia visą gyvenimą. Ir kad žinios turi būti įvairiapusiškos, skatinančios tobulėti, skleisti žmogui kaip asmenybei, kaip amžinam Dievo kūrinui. Jei remsimės žiniomis, orientuotomis tik į vartotoją, į prekę, į materialinius dalykus, į daiktus, tai ir sukursime tik vartotojų, o ne piliečių visuomenę. Galbūt ir sunkmetis šiuo atžvilgiu savaip simboliškas – kad susimąstytume, kas iš tiesų yra vertinga, kas nepraeina sulig šia diena, kas nepavagiama ir neišgrobstoma. O tai ir yra žinios.

Dar ir šiandien atsiranda žmonių, kurie mano, kad galima tapti protingu, nusipirkus diplomą, kad siekti žinių, lavinti savo protą ir sugebėjimus – pastangų nevertas dalykas. Bet ar jie, taip manydami, nenuskurdina savo gyvenimo?.. Ar neatima iš savęs, kaip iš asmenybės, žinių teikiamų dovanų?..

Kita vertus, liūdna, kad žinios, mokslas, mokytojo vaidmuo mokymo procese ir visuomenės gyvenime šiandien labai nuvertintas. Sunku pasakyti, kiek čia įtakos turėjo sovietmečio patirtis, kai mokytojas turėjo būti ideologijos skleidėju ir akylu mokinių prievaizdu, kiek – „laukinio kapitalizmo” metai, kai ideologiją pakeitė pinigai. Viena aišku, kad be pagarbos mokytojui ir jo teikiams žinioms, be mokslo ir žinių nesukursime aktyvios ir kūrybinės visuomenės, orios valstybės. Visi mes skolingi mokytojams už suteiktas žinias, už šviesą, už kūrybingumo pažadinimą, ir vargu ar kada galėsime išreikšti tą padėką žodžiais. Šiandien, sunkmečio metu, sunku visiems – sunku ir mokytojams. Tačiau jeigu kitiems biudžetininkams algos nukarpomos, mažinamos, tai jau bent mokytojų algos lieka nepakitusios. Šiokia tokia vilties kibirkštėlė. Galbūt, ekonomikai atsigavus, mūsų mokytojai iš tiesų gaus tokias algas, kokių visai nepelnė savo pasiaukojančiu, nepaprastai svarbiu darbu, ugdydami vaikus ir jaunimą, suteikdami jiems įvairiapusiškas žinias ir iškeldami šviesaus, išsilavinusio, kūrybingo žmogaus prioritetą.

O kol kas – mokykimės. Kiekvieną dieną, kiekvieną akimirką. Gyventi, tobulėti, džiaugtis.

Petras Uola

Valtys.

Aldonos Ruseckaitės nuotrauka

Argi aš pamiršau
Tą vienintelį pasakos taką,
Kur taip pat kaip anksčiau
Pieno upės per lygumas teka?

Argi aš nebuvo
Prie to pirmo gyvybės šaltinio?
Argi tik sapnavau
Tavo veidą ir vardą, gimtinę?

Argi buvo gražiau
Už laukus tuos, kur lygumos lygios?
Argi aš nerašiau?
Argi nėjo tavęs mano knygos?

Jonas Strielkūnas

Kitame numeryje:

- Audronė Girdzijauskaitė. Kazimierą Kymantaitę prisimenant.
- Stasys Goštautas. Po Žemaitiją.
- Laima Apanavičienė. „Draugas” nejaucia metų naštos.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Petras Uola. Mokyti kiekvieną dieną.
- 2-as psl. Stasys Goštautas. Užrašai iš Vilniaus II.
- 3-as psl. Marcelijus Martinaitis. Eilėraščiai.
- 4-as psl. Ingrida Korsakaitė. Gimtinės meilės įkvėpta grafika.
- 5-as psl. Danutė Jokimaitytė. Imkit mane ir skaitykit...
- 6-as psl. Loreta Timukienė. Grožis tebūna alfa ir omega...
- 8-as psl. Gražina Mareckaitė. Po Lietuvos ženklų.

Užrašai iš Vilniaus II: M. K. Čiurlionio šimtmečio paroda

STASYS GOŠTAUTAS

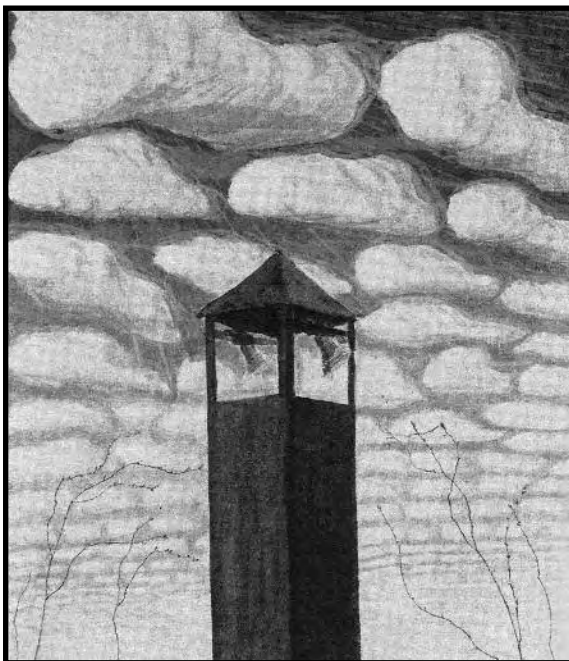
Retai einu į muziejų tris dienas iš eilės. Vėl prisimenu tas dienas, kai Washingtone negalėjau liautis vaikščiojęs į Nacionalinę dailės galeriją, kurioje kiekvieną kartą atrasdavau ką nors nepaprasto. Taip atsitiko ir šį kartą su neseniai atidarytu – norisi sakyti, Romualdo Budrio muziejumi, nes iš tikrųjų tik R. Budrio pastangų dėka buvo sukurta Nacionalinė dailės galerija. Teko ilgokai pabendrauti su M. K. Čiurlioniu bei jo amžininkais ir tokiu būdu pagerbti Lietuvos tūkstantmetį.

Jau rašiau apie nuolatinę, pastovią meno kolekciją, eksponuojamą minėtoje Nacionalinėje dailės galerijoje. Dabar apsistosiu prie seniai lauktos M. K. Čiurlionio parodos Vilniuje, pavadintos „Spalvų ir garsų dialogai. M. K. Čiurlionio ir amžininkų kūryba“, kruopščiai paruoštos keturių parodos kuratorių: Rasos Andriušytės-Žukienės, Osvaldo Daugelio, Vojtecho Lahodos ir Šarūno Nako. Kiek darbo įdėjo abu muziejai – Lietuvos dailės muziejus ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus – neįmanoma apibūdinti. Katalogas leidžia suprasti, kiek apima ši unikali paroda. Pirmoji tarptautinė M. K. Čiurlionio dailės paroda Lietuvoje, niekada anksčiau nerengta.

Per paskutiniuosius 20 metų M. K. Čiurlionio paveikslai apkeliavo pusę pasaulio, bet jeigu kas nors norėjo pamatyti šio dailininko paveikslus Lietuvoje, turėjo važiuoti į Kauną. Tūkstantmečio proga ne tik pamatėme Čiurlionį Vilniuje, naujose patalpose, kokių iki šiol neturėjome, bet ir gavome progą palyginti Čiurlionį su jo amžininkais, tokiais pasauliniais meistrais, kaip Františekas Kupka, Edvardas Munchas ir Arnoldas Schönbergas. Vilnius ne tik gavo progą pamatyti Čiurlionį pirmą kartą po 100 metų, bet pirmą kartą šalia jo išvydo Vakarų ir Rytų Europos dailininkus. Aišku, daugelio dailininkų trūko – pavyzdžiui, V. Kandinskio, Odilono Redono ir Pieto Mondriano, pasigedau bene visų post impresionistų ir simbolistų. Tarsi žinodamas, kad tarp Čiurlionio paveikslų nebus Redono, paruošiau trumpą pranešimą apie šį dailininką. Jis papildytų šį nepaprastą muziejinį įvykį. Negalima laikyti eksponuojamos Kandinskio ksilografijų faksimilės originaliu dalyvavimu parodoje, bet Kandinskis buvo pakankamai dažnai minimas visų meno istorikų, dalyvavusių parodos suruoštoje konferencijoje.

Gaila, kad norvegai pašykstėjo pasidalinti savo nacionaliniu dailininku E. Munchu ir teko pasitenkinti daug prasčiau ir mažesne kolekcija, kurią mielai paskolino Švedija.

Sunku lyginti Čiurlionį su Schönbergu tapybos atžvilgiu. Schönbergo tapyba antraeilė, palyginus su jo muzika, bet faktas, kad tuo pat metu abu muzikai ir dailininkai ieškojo panašių raiškos

M. K. Čiurlionis. „Pavasario motyvas“, 1907 m.

kelių, daug ką pasako apie tų laikų rūpesčius. Užtenka pažiūrėti „Visual Music“ parodą 2005 m. Los Angeles Museum of Contemporary Art (MOCA) ir Washingtono Hirshhorn Museum and Sculpture Garden, Smithsonian Institut, kur pirmą kartą Amerikoje buvo eksponuojami keli Čiurlionio darbai. Kaip tik tie, kurių trūksta Vilniaus parodoje: vienoje salėje šalia Kandinskio, Paul Klee, Roberto Delaunay, Man Ray, Johno and Jameso Whitney ir kitų kabojo trys mūsų dailininko „Kibirkštys“.

Prasminga parodos paralelė – M. K. Čiurlionis ir M. Dobužinskis. Pastarasis buvo vienintelis Čiurlionio draugas Sankt Peterburge, rimtai rūpinosi lietuvių dailininku ir bandė jam padėti. M. Dobužinskis gražiai pagerbtas šioje parodoje, tuo pačiu pripažįstant, koks jis buvo fantastiškas žmogus ir koks puikus savo srities meistras.

Rasa Andriušytė-Žukienė su dailės istorikais paruošė pirmąjį labai sudėtingą Čiurlionio ir jo amžininkų katalogą, kuris toli gražu nėra pilnas, tačiau žymi rimtą pradžią. Katalogas vertas atskirom aptarimo – jis itin turtingas savo informacija ir nauja dokumentacija, tokio Čiurlionio katalogo dar nėra buvę. Tai daugiausia R. Andriušytės-Žukienės nuopelnas – pradėjusi nuo disertacijos ir pirmosios monografijos apie Čiurlionį, su kiekvienu katalogu tarptautinėse Čiurlionio parodose praturtina savo žinių bagažą. Ji pratęsė tyrimus, pradėtus Vytauto Landsbergio.

Ji suskirsto parodą į penkis dalis: „Gamtos garsai“, „Visatos tyla“, „Miestų gausmas“, „Muzikos kerai“ ir „Garsovaizdžiai“. Tai bandymas suskirstyti gana įvairią Čiurlionio tapybą, pailiustruotas žymiais Lenkijos ir Rusijos dailininkų pavyzdžiais.

Čiurlionio įtaka lietuvių dailei, imant eks-

Edvardas Munchas. „Mergaitė prie lango“, 1894 m.

ponuojamus kūrinius kaip pavyzdžius, nebuvo labai reikšminga. K. Šimonis, K. Sklėrius bandė prisitaikyti prie lietuvių dailininko, bet jie toli gražu neprilygsta Čiurlioniui, geriau atrodo, sekdami *art deco* stiliumi. Regis, lietuviai nutarė tiesiog bėgti nuo Čiurlionio įtakos, eiti kitais keliais ir ieškoti naujų rezultatų.

Ne ką geriau atrodo Nikolajaus Benua atliktos kai kurių Čiurlionio paveikslų „kopijos“. Visi žinome, kad jo tėvas Aleksandras parašė vieną gražiausių pomirtinių straipsnių, kad pats mėgo tapyti ir rašyti. Jo sūnus Nikolajus perėmė tėvo mėgstamą dailininką ir pripiešė daug vidutinių paveikslų, tiesiog nukopijuotų nuo Čiurlionio kūrinių. Tai nereiškia, kad kitose dailės srityse Benua nepasiekė aukštų įvertinimų (pavyzdžiui, pažymėtinas jo, kaip vyriausiojo Milano La Scalos dailininko, darbas).

Kataloge ypač įdomi V. Lahodos, Kupkos ir Jano Zravý interpretacija ir jos plėtotė Čiurlionio tapyboje. Nors paskutiniojo autoriaus geru skoniu aš abejoju (tai ypač tinka Zravý „Antikristui“), tačiau tai atveria naujas erdves gilesnei Čiurlionio interpretacijai. Ši paroda toli gražu nėra užbaigtas ciklas. Dailininkų, kurie ieškojo menų sintezės ir naujų kelių menui, yra daugiau, negu iki šiol manėme, juos visus surinkti veikiausiai neįmanoma ir turbūt nereikalinga. Bet Lahodos studija atskleidžia, kaip toli galima tais keliais nueiti.

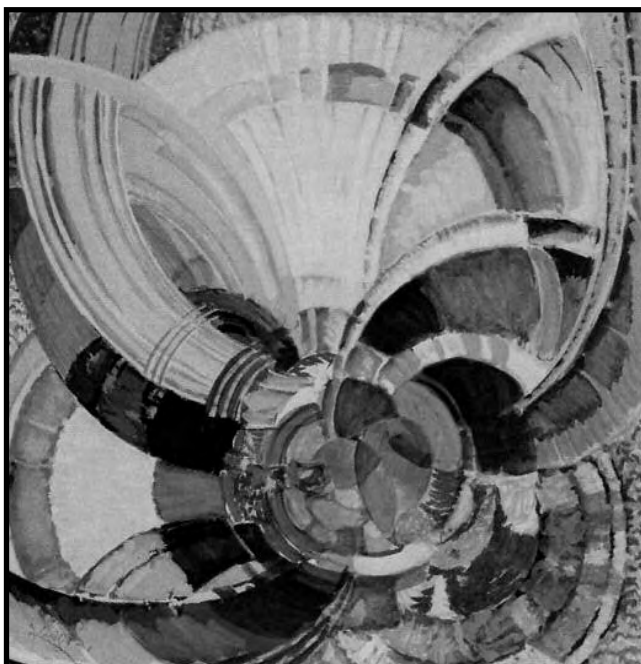
Ši paroda dar kartą parodo, kad Čiurlionis, išaugęs ežerų ir miškų glūdumoj, buvo taip pat rimtai pasiruošęs spręsti svarbius meno klausimus, kaip ir daugelis to laikmečio dailininkų.

Tarptautinė konferencija turėjo išplėsti ir papildyti parodos idėją – pirmoji oficiali atidarymo diena buvo užimta paskaitų ir diskusijų. Tai buvo paskaitų ir minčių maratonas, kurio metu pasitalkydavo ir vienas kito užgauliojimų. Pavyzdžiui, Odilonas Redonas apkaltintas sovietiniais nusikaltimais, apšauktas dekadentu, paviršutinišku, grynai dekoratyviu dailininku, nevertu rimto dėmesio. Nemanau, kad dėl to, jog Redonas priklausė simbolizmui, jis yra nevertas mūsų pagarbos ir dėmesio (D'Orsay, MOMA, Chicagos Meno institutas labai vertina jo kolekciją). Tada reikėtų atmesti visus tuos, kuriuos vertino Čiurlionis – Munchą, Vrubelį, Klimtą, Klingerį, von Stucką, Hodlerį ir Böklina. Gal mes jau ir esame Europoje, bet jeigu žvelgsime į mandagumą, sovietinis palikimas dar labai aršus.

Klausimą dėl V. Kairiūkščio ir „Piramidžių sonatos“, kurio trečias paveikslas, nebūtinai trečia dalis, buvo įsigytas tik prieš metus, paliksim kitam kartui. Kita tarptautinė paroda (š. m. spalio 2 – gruodžio 6 d.) bus iš Londono Viktorijos ir Alberto muziejaus – „Šaltojo karo metų modernizmas: menas ir dizainas 1945–1970“. □

Vasilijus Kandinskis. „Eilės be žodžių“, 1903 m.

Františekas Kupka. „Studija aplink tašką“, 1911–1930 m.

Marcelijus Martinaitis

EILĖRAŠČIAI

* * *

Ašara, – dar tau anksti
nusirist į smėlį,
kad užkastų.

Nepalik namų, senelės akinių,
atminimų užstalėj, rožančiaus
žemės nepabaigiamų darbų.
Pasivyk išeinančius, karštai
išbučiuok jų kojas.

Vaiko nepalik, iš ko akių
pėdsaką nuvesk jam iki žemės.
Pagailėk aklų, esi
jiems vienintelis regėjimas.
Susimilk ant mūsų –
ant luošų,
ant laimingų...

Neužsalk kaip eketė širdy,
ašara, gyvybe, vabalėli.
Smilgą tu nulenk, nuskrisk
lig namų – akių tu boružė.
Ašara, prie kelio pastovėk,
pasitik ir didelį, ir mažą.
Tu beraščių išmintie, šilta
dar nukriski ant laimingų rankų.

Vis greita tu ašara, greita
tu kiekvieną apeini, apvaikštai.
Štai jaučiu – basa eini per veidą
lyg per sodą iškirstą.

SENO SMUIKININKO DAINELĖ

Jei turėčiau aš baltą šunelį,
tai pirkčiau sau
išeiginius batus
ir šmaikščių nendrinę lazdele.

Jei turėčiau aš baltą šunelį,
šmaikščia lazdele mosuodamas,
tai eičiau pro auštus medžius
pasėdėti ant suolo,
kad nepamirščiau ko nors.

Bet kam man nendrinė lazdelė,
kam suolas ir medžių paunksnė?
Visko neatsiminsiu –
šunelio tai aš neturiu.

Štai mirsiu –
ir medžių nebus,
ir lazdos,
ir nebus jau ko atsiminti –
balto šunelio tai nėra.

Štai mirsiu –
ir liksiu aš vienas,
ir liūdna bus man vienam.

* * *

Išves mane baltas sodininkas,
dar nepabudusį,
šviesų birželio vidunaktį
kabančiais lieptais.

Tarp žemės ir mėnesio
vandenys tyvuliuos
ir žvaigždės žydės
kaip lelijos.
Matysiu aš –
eina mergaitė
nuo žiedo ant žiedo –
lelijom,
ir krenta ant mėnesio
lengvas mergaitės šešėlis.

Ir ves mane baltas sodininkas
kabančiais lieptais –
dar nepabudusį.
Šviesų birželio vidunaktį
kas gi pažadins mane
tarp žemės ir mėnesio?
Kas gi mane atpažins,
kad aš jau – neatpažįstamas.

* * *

tėviškėj
obely
kabodavo dalgis

kol jis ten buvo
nebijodavau
vienatvės
klastos
įskundimų

dabar
nėra ką tenai veikti

dabar
nusipirkau
spalvotą televizorių
pomirtiniam gyvenimui

SAUSIO VIDURNAKTIS

4. Kražių giedotojo liudijimai

Bandėm maldom sustiprinti sienas ir užraktus,
nes mūsų pečiai buvo jau per silpni –
pro išlaužtas duris jie įgriuvo kaip viesulas.
O tai, kas netrukus įvyko bažnyčioj,
priminė įsidegusios krosnies visų.

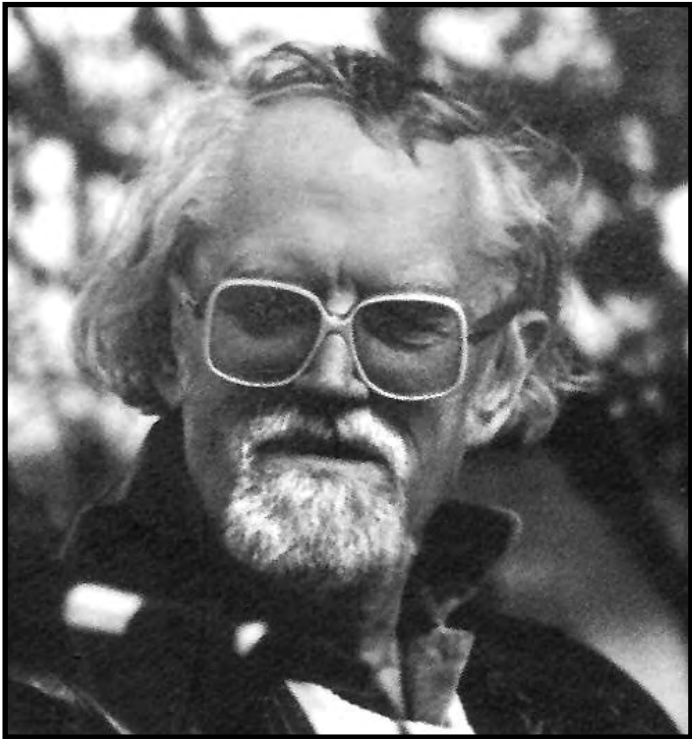
Slidinėdami ant kraujų, lyg nežmonės
nieko negirdėdami puolė,
ir atrodė, kad ausys jų kiauros.

Maišės malda ir keiksmi.
Vieni tiesė rankas, lyg prašydami duonos,
kiti – šaukė šventųjų.

Visi greitai buvo išskirstyti
į gyvuosius ir mirusius.

SEKMINĖS

Viskas yra atrakinta.
Saulė dangaus vidury.
Dievas nejuda.

Nėra vietos, kur nebūtų dienos.
Kapinės!
Ir jose – diena!

Suskambus varpui,
laukai ir miškai
pereina į krikščionybę.

Kapai ir dangus
pilni teisybės.
Ji taip pat nejuda.

Laukiu sudrebinimo,
bejėgis ir silpnas prieš mirusius,
nejstengdamas
atvirsti akmeniu.

MIŠIOS KATEDROS AIKŠTĖJE

Neįtikėtina, kad šitiek žmonių išmirs
gana greit – po kelių dešimtmečių
gyvų nebus nė vieno.

Tai prisikėlimo repeticija,
trumpa prisikėlusiujų vienybė,
transliuojant Dievo grįžimą.

Kas jungia, –
tas išardys mus,
kas sutaiko, –
tas ir supykins
gana greit –
dar šitoj kartoj.

Kol bus gyvų,
kaulai neapkės kaulų,
mirusieji – mirusiųjų...

Dabar matau,
kaip atrodys prisikėlę iš numirusiųjų,
dabar žinau – pasaulis baigsis giesme:
gyvieji mirs,
mirusieji kelsis,
transliuojant Dievo grįžimą.

Kol būsime atšaukti
kartu ir po vieną,
visus mus sulydys kalba –
tai ir bus
tikroji Dievo ugnis.

Gimtinės meilės įkvėpta grafika

Pauliui Augiui – 100

INGRIDA KORSAKAITĖ

Pauliaus Augiaus (1909–1960) kūryba tvirtai įaugo į XX a. lietuvių grafikos aukso fondą. Dar ketvirtajame praėjusio šimtmečio dešimtmetyje drauge su kitais amžininkais jis tiesė moderniosios lietuvių dailės kelius, brandindamas savitą meninę individualybę, nuspalvintą ryškiais tautinėmis spalvomis. Jo grafikoje atsiskleidžia poetiškas Lietuvos kaimo paveikslas, apibendrinti valstiečių kasdienybės ir švenčių, gyvastinių etninių papročių vaizdai ir gimtinės krašto vaizdyje iš mažumės įsiminę katalikiškos kultūros ženklai. Netoli tėvų sodybos buvo Žemaičių Kalvarija, kurios maldinga dvasia pakerėjo dailininką visiems laikams. Jo raiziniuose medinių bažnytelių, varpinių bokštai, koplyčių kryžiai kyla debesuotoje padangėje greta spindulingos saulės, plūsta piligrimų procesijos, o senojo kaimo trobos sunkais šiaudiniais stogais jaukiai glaudžiasi prie žemės.

Taip pajausta šviesi ir dvasinga gimtojo krašto vizija buvo svarbiausias P. Augiaus įkvėpimo šaltinis. Tokį Lietuvos paveikslą saugojo širdyje ir atsidūręs toli nuo tėvynės, dar ketvirtajame dešimtmetyje tobulindamasis aukštosiose Paryžiaus meno mokyklose, vėliau išėivijoje – Vokietijoje, Austrijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (ciklai „Žemaičių kalvarijos“ ir „Žemaitijos simfonijos“). Visur jį lydėjo iš raizinio į raizinį keliaujantis tas pats „augiškas“ skarotos, klumpėm avinės kaimo moters tipas.

P. Augiaus iliustracijose taupia išgryninta forma atgimė sodri Motiejaus Valančiaus ir Žemaitės proza, skaidrus Salomėjos Nėries eiliuotų pasakų lyrizmas ir Vytauto Mačernio poetiniai regėjimai. Tačiau pirmiausia P. Augius buvo ištikimas sau, meninėmis priemonėmis reiškė individualų emociinį santykį su pasauliu, o kūryba jam reiškė laisvą tikrovės perkūrimą, kitos meninės realybės konstravimą.

Šie bruožai jau ryškūs jo studijų Paryžiuje baigiamajame darbe – medžio raizinių cikle „Žemaičių vestuvės“, sukurtame pagal M. Valančiaus „Palangos Juzės“ ištrauką „Parėdka žemaičių“. Jame į vientisą žaismingą visumą drauge su vaizdiniais elementais išraižytas ir visas iliustruojamas M. Valančiaus tekstas. Tai buvo naujas žodis to meto lietuvių grafikoje. Laisvas, supaprastintas linijinis piešinys, schemiškas žmonių figūrų, gyvulių, paukščių, augalų vaizdavimas, kone žen-

kliška trobų bei kitų už žmogų mažesnių statinių forma, galiausiai su vaizduojamais objektais nesutampančios spalvų dėmės gerokai primena vaikų kūrybą, kurios spontaniška, intuityvia raiška žavėjosi dažnas ekspresionistinės grafikos kūrėjas. P. Augius vienas pirmųjų plačiai užsimojo iliustruoti klasikinę lietuvių prozą ir pradėjo šioje srityje modernią liaudiško stiliaus medžio raizinių kryptį. Dalis „Žemaičių vestuvių“ iliustracijų spalvotos, o tai dar retas reiškinys to meto lietuvių grafikoje. P. Augius, kaip ir jo bendramokslis grafikas Viktoras Petravičius, įtvirtino Lietuvoje dailiosios, arba dabar vadinamos dailininko knygos sampratą. Autorius atspausdino vos tris vienintelius „Žemaičių vestuvių“ egzempliorius, bet parodytas parodose ciklas iš karto atkreipė žinovų dėmesį. Dailininkas buvo apdovanotas Tarptautinės Paryžiaus parodos „Menas ir technika šiuolaikiniame gyvenime“ Garbės prizų, o Lietuvoje pirmas iš grafikų įvertintas valstybine dailės premija.

Ekspresionizmo pamokos juntamos ir Paryžiuje sukurtame išpūdingame P. Augiaus raizinyje „Malda“, kuriame dviejų klūpančių, į rūškaną dangų rankas iškėlusių kaimo moterų figūros prauga greta stovinčią mažytę bažnytelę ir drauge su ja, regis, simbolizuoja patį tikėjimą.

Vėlesnės, 1940 m. išleistų S. Nėries poemų pasakų „Eglė žalčių karalienė“ ir „Našlaitė“ iliustracijos adresuotos pirmiausia vaikams, dekoratyviai stilizuota jų raiška paprastesnė, bet taip pat nestokoja ekspresijos. Prie „Eglės žalčių karalienės“ P. Augius grįžo pokario metais Vokietijoje ir šimteriopai išplėtojo pirminį iliustracijų variantą: šešias dešimtis medžio raizinių ir raizytą tekstą dar papildė keliasdešimt tušo piešinių. Senąją lietuvių pasaką iliustruotojas savaip suaktualino, pripildė naujo turinio, išryškino namų ir svetimo pasaulio priešpriešą. Eglės tėvų sodybos įvaizdis iliustracijose tampa apskritai gimtųjų namų, lietuviško šeimos židinio simboliu. Daugeriopai pasikartojantis žalčio motyvas asocijuojasi su kitu svetimu pasauliu. Žalčiai – tai įsiveržėliai, grobi-

kai, išvežę Eglę iš tėvų namų. 1947 m. Memmingene išleistos knygos, pavadintos „Žalčio pasaka“, pradžioje P. Augius įrašė dedikaciją: „Mano brangiems tėvams ir neužmirštamiems Broliams ir Sesiems, raudonojo maro aukoms“. „Žalčio pasakos“ pasirodymas buvo didžiulis skurdoko pokario meninio gyvenimo įvykis. Poetas Henrikas Nagys knygos recenzijoje džiaugėsi: „Viskas Augiaus raiziniuose ir piešiniuose yra lietuviška ir sava, kiekviena detalė alsuoja mūsų žemę...“

Prisimintina ir svarbi visuomeninė P. Augiaus veikla tiek prieškarinio Lietuvoje, tiek ir išėivijoje. Jam visada rūpėjo bendri

profesiniai reikalai, dailės parodų ir leidinių rengimas, dailininkų susivienijimų organizavimas. Pats aktyviai dalyvavo parodose Lietuvoje ir užsienyje, ne kartą rašė grafikos klausimais spaudoje.

Anksti Anapilin iškeliavusio dailininko kūryba vis plačiau prisimenama Tėvynėje. 1989 m. minint P. Augiaus 80-metį Lietuvos dailės muziejuje surengta didelė apžvalginė jo kūrybos paroda, išleistas katalogas. Dailininko šeima ir žmona Danutė Lipčiūtė-Augienė, norėdami sukauptai išsaugoti žymaus kūrėjo palikimą, didžiąją jo dalį perdavė minėtam muziejui. Žmonos rūpesčiu dar 1966 m. Čikagoje buvo išleistas kapitalinis albumas „Paulius Augius“ (spaudai parengė A. Kurauskas ir V. Saulius). D. Lipčiūtės-Augienės iniciatyva plačiąją Lietuvos visuomenę šandien pasiekė atskirais leidiniais pateikti svarbiausieji P. Augiaus iliustracinės grafikos kūriniai. Vilniaus leidykla „Lietus“, 1989 m. leisdama S. Nėries „Eglė žalčių karalienė“, panaudojo „Žalčio pasakos“ ir 1940 m. poemos leidimo iliustracijas. Ta pati leidykla 1995 m. pakartotinai išleido P. Augiaus iliustruotą vieną gražiausių išėivijos vaikų knygą „Pupos pasaka“ (pirmas leidimas 1970 m.). Leidykla „Agora“ 2000 m. masiniu tiražu išleido ir „Žemaičių vestuves“. Pildosi P. Augiaus šeimos pastarajame leidinyje pagarsintas noras, „kad ryšys tarp negrižtamai išėjusio ir gyvųjų tęstųsi“.

Žiūrovų dar laukia turiningas susitikimas su įžymaus lietuvių grafiko P. Augiaus kūryba Čikagos Čiurlionio galerijoje atsidadysiančioje parodoje, skirtoje jo šimtmečiui pažymėti. □

P. Augius. „Velykos“.

P. Augius. „Žalčio pasaka“.

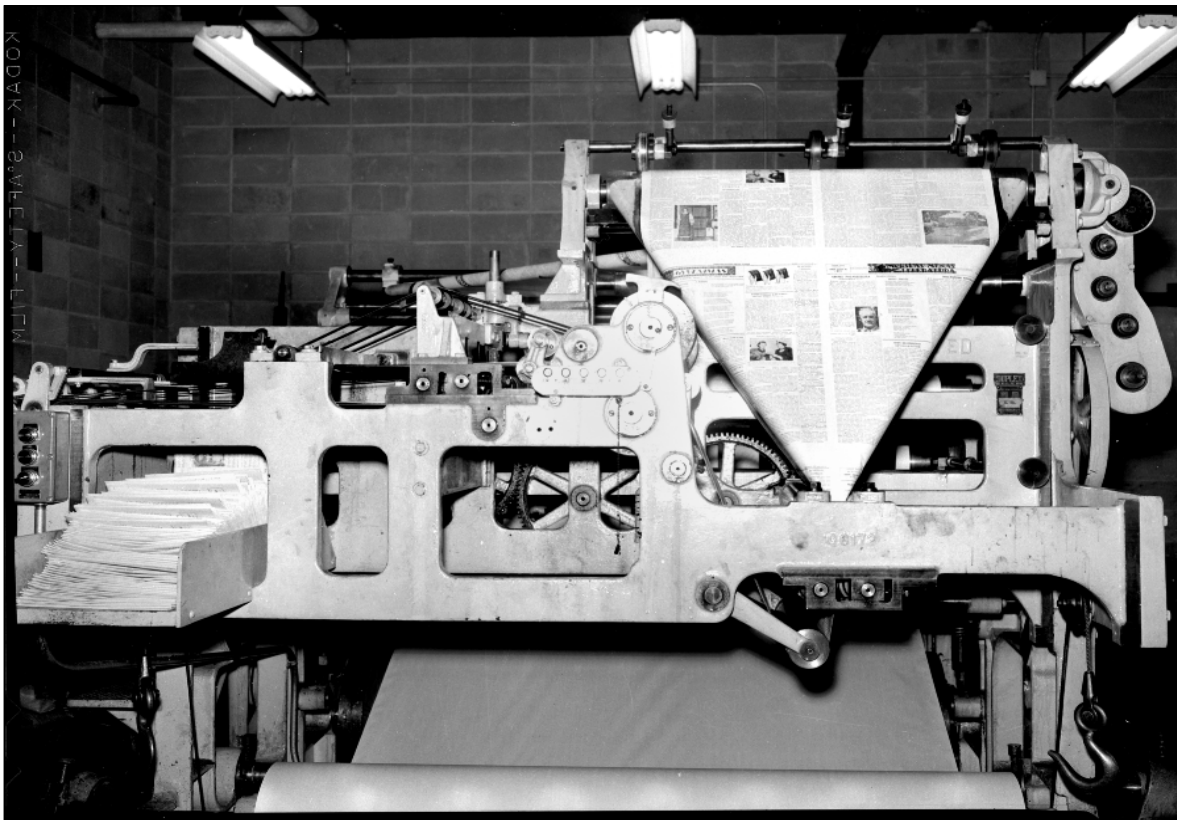
„IMKIT MANE IR SKAITYKIT, IR GILIAI DĖKITĖS Į ŠIRDĮ...“ arba PAGIRIAMASIS ŽODIS KNYGAI

DANUTĖ JOKIMAITYĖ

Ši ilgai laukta šių metų birželio mėnesio pabaigoje pasirodžiusi knyga visomis prasmėmis yra išskirtinė. Tai didelių bendrų pastangų vaisius. Pasišventėliai aukėjo pinigus, vienį rašė, kiti stengėsi, kad knyga įgautų kuo tobulesnį pavidalą. Žinoma, didžiausi nuopelnai tenka sudarytojai – „Draugo“ direktorei, „Draugo“ fondo pirmininkei, „Draugo“ direktorių tarybos pirmininkei, su „Draugu“ susijusiai jau trisdešimt metų, kukliajai Marijai Bareikaitei-Remienei, kuri, anot A. V. Škiudaitės, „kokias pareigas beužimtų, vis tiek lieka pagrindinė darbų vykdytoja“. Viską prisiminti, surasti, sustyguoti, suderinti – ištis daug patirties, išminties, pasišventimo, kantrybės reikalaujanti veikla. Ir labiausiai sužavi šios neeilinės asmenybės paprastumas, dalykiškumas. Būnant įvykių ašimi, sugebėti išlikti tarsi šešelyje, leidžiant kitiems atsiskleisti, savo žodį tarti lyg papildant tai, ko kiti nepasakė. Didžiausios pagarbos verti tokie vadovai!

Neeiliniai nuopelnai taip pat tenka žinomai žurnalistei, suredagavusiai ne vieną puikią knygą, redaktorei ir didelės studijos „Kultūrinė aplinka ‘Draugui’ gimstant“ autorei Audronei Viktorijai Škiudaitei. Autorė pateikia išsamią „kultūrinės ir politinės dirvos, į kurią krito ‘Draugo’ grūdas“, apžvalgą, nevengdama paliesti ir skaudžias lietuvių emigrantų nesusikalbėjimo, tarpusavio kovų peripetijas. A. V. Škiudaitė su didele pagarba atskleidžia pirmųjų pasišventėlių – kun. dr. A. Staniukyno, kun. dr. V. Vizgirdos, kun. A. Kaupo darbą, ryžtą, kovas ir aukas. Labai šiltai, pagarbiai prisiliečia prie vysk. P. P. Būčio, MIC, dr. K. Pakšto, L. Šimučio, kun. dr. V. Bagdanavičiaus, MIC, gyvenimo, darbų ir redaktoriavimo „Drauge“. Svarbu pabrėžti, kad autorė ir iš kuklumo, ir norėdama geriau atskleisti minėtas asmenybes, pateikia ir kitų autorių knygų fragmentus ar atskirus straipsnius, pvz.: dr. A. Kučo straipsnius „Amerikos lietuvių istorija“ ir „Kun. Antanas Staniukynas“, dr. V. Pruskaus „Antanas Kaupas: įžvalgos dėl nacionalinio identiteto ir socialinės santarvės išsaugojimo“ ir kt. Vertinga, kad autorė atskleidė, jog pirmojo „Draugo“ numerio redaktorių yra ne kun. A. Kaupas, bet jo artimas bendražygis kun. dr. Vizgirda. Tam pasitarnavo M. Remienės laikraščio archyve atrastas 1959 m. jo rašytas laiškas. Nepaprastai vertinga – pateiktas ištisas, tik suskirstytas pagal skyrius, skiltis bei temas pirmųjų metų laikraštis. Kad mes susidarytume vaizdą ir supratimą, kad, anot autorės, „laikraštis gimė ir buvo užprogramuotas šimtmečiui, o pirmieji redaktoriai visi buvo to meto intelektualai, jauni, kūrybingi, raštingi ir atsidavę lietuvių idėjai. Svarbiausia, kad jie padėjo gerus pamatus“. Su koku gauduliu ir susižavėjimu skaitome apie A. V. Škiudaitės susitikimus su L. Šimučiu jaunesniu, rūpestį dėl redaktoriaus archyvų išsaugojimo! Tad tenka tik palinkėti autorei – kad dar daug tokių puikių darbų nuveiktų!

Vienas vertingiausių knygos straipsnių – buvusio ilgamečio „Draugo“ vyriausiojo redaktoriaus kun. Prano Garšvos, MIC straipsnis „Platūs spaudos darbai“. Pasiremdamas ištrauka iš Atnaujintos Marijonų vienuolijos įstatų, kad „jos nariai tarp kitų tikslų rūpinasi ir spaudos darbais, leisdami bei platindami knygas ir katalikiškus laikraščius“ (Konst. 2,1), parodo, kad Konstitucijų buvo griežtai laikomasi, atskleidžia ilgą, išsamų Tėvų Marijonų Amerikoje istorijos fragmentą, pripildytą rūpesčio lietuvišku katalikišku spausdintu žodžiu. Paties kun. Prano Garšvos asmenybės paveikslas iškyla M. Remienės straipsnyje. O taurieji broliukai marijonai (V. Žvingilas, išdirbęs prie linotipo 45 metus, J. Peldžius – 42 metus) aprašomi. M. Remienės bei N. Jankutės straipsniuose.

Senoji „Draugo“ spaustuvė, 1956 m.

Tik nuotraukos galėjo būti geresnės, jei būtų paimtos iš ankstesniojo „Draugo“ jubiliejaus minėjimo leidinuko. Nedaug teko matyti tokių taurių, tiesiog spinduliuojančių aukštą vidinę kultūrą paprasčiausių darbininkų veidų.

Vertingi, įvairiomis spalvomis nušviečiantys buvusių redaktorių asmenybes, jų nuveiktus darbus – dr. P. Kisieliaus, V. Paplauskienės, A. Dundzilos, D. Kviklytės, D. Bindokienės, S. Petersonienės, R. Kriaučiūno straipsniai. Norėčiau išskirti atskleistą svarbų faktą apie didelį ir rizikingą nužudytojo fotografo V. Kapočiaus įnašą į B. Kviklio „Lietuvos bažnyčias“.

Savaip įdomūs, papildantys „Draugo“ šimtmečio istoriją yra S. Goštauto, R. Juškaitės-Švobienės, A. Namikienės, S. E. Semėnienės, dr. A. Vasiliausienės, kun. dr. K. Trimako, A. Šmulskienės, E. Šulaičio, P. Jurkaus, A. S. Gečio, dr. A. Razmos, prel. I. Urbono, K. G. Ambrozaičio straipsniai. Net ir tie autoriai, kurie dėl vienkio ar kitokio priežasties mato priežastis išsakyti ir neigiamus atsiliepimus apie laikraštį, daro tai labai kultūringai ir žmogiškai. Savaiame suprantama, kad neklysta tik tie, kurie nederba. Bet čia, manau, ir glūdi viena stipriųjų „Draugo“ pusių – vadovautis Dekalogu. O tada negali meluoti, keršyti, pui kuotis, kitą žeminti, apkalbėti. Tu gali klysti, bet kai žinai savo tikslą, siekiamybę – informuoti, remiantis katalikybe ir lietuvybe – savo misiją atliksi.

Dar viena labai svarbi knygos dalis – Draugo fondas ir įvairūs mecenavimo būdai. Tai didžiausios pagarbos nusipelnęs asmenys, ne mažiau vertingi už kuriančiuosius. Kas iš to, jei bus geriausias straipsnis ar knyga parašyta, bet neišvys dienos šviesos, nes nebus mecenato, kuris skubės su ištiesta pagalbos ranka. Kaip čia neprisiminsi prel. dr. J. Prunskio, B. Juodelio, L. ir I. Kriaučiūnų, J. ir R. Riškų, V. Valio ir daugybės kitų. Atskirai dar norėčiau atkreipti dėmesį ir į tėvų marijonų talkininkus (A. Daugirdą), labai prisidėjusius prie spaudos platinimo. Lietuvoje, kovojusioje dėl spaudos laisvės ir ją atgavusioje, nesugebėta išplėsti katalikiškos spaudos. Nes nėra tų gerųjų, kurie katalikiškai spaudai padėtų žengti galutinį žingsnį iki skaitytojo. Taip ir nepasiekia žmogaus, kažkur ore nuplevėna...

Jokiu būdu negalima nepaminėti dar vieno, knygoje natūraliai atsispindėjusio per šimtmetį puoselėto „Draugo“ bruožo. Tai yra „Vienybė – galybė“: tik bendru darbu išlaikysime laikraštį! Kad kalbama apie išeiviją, galima spėti iš nuotraukų – jos beveik visos grupinės. Kaip bendrystės

simbolis – knygos viršelyje pavaizduoti džiaugsmingi, susirūpinę, susimąstę Išėjusiųjų veidai...

Recenzijos pabaigoje belieka aptarti knygos nuotraukas ir apipavidalinimą. Apima didelis džiaugsmas, matant Jono Kuprio ir Daumanto Girininko darbo rezultatus. Šią knygą galima drąsiai vežti į Frankfurto knygų mugę! Nuotraukos – mažutės, neaiškios, ištrauktos iš archyvų, knygoje suspindi visu grožiu. Ir dar labai svarbi detalė – apvažiotos visos vietos, susijusios su redaktorių tėviškėmis, neretai neišlikusiomis, jų statytų bažnyčių fragmentai, amžino poilsio vietos. Pagarba šitiems žmonėms!

Ir pabaigai – palinkėjimas Tiems, kurie stovi ir stovės prie „Draugo“ vairo. Jei laikysite ant savo darbo stalo Bibliją ir knygą „Draugui – 100. Už tikėjimą ir lietuviybę“, o dar ir dažnai jas paskaitysite – tikrai išplauksite ir į antrąjį šimtmetį! Nes „nuo manęs atsiskyrę, jūs negalite nieko nuveikti“ (Jn 15, 1–8). □

„Draugo“ administratorius Juozas Valaitis su naujai atspausdintu Kultūriniu priedu, 1956 m.

„Grožis tebūna mūsų gyvenimo alfa ir omega”

LORETA TIMUKIENĖ

Sužinojusi, kad Čikagos PROP teatre vaidinamas Audrės Budrytės Nakas monospektaklis apie Unę Baye (Uršulę Babickaitę), kilusią iš mano gimtojo Kupiškio, nekantravau pamatyti šį pastatymą. Spektaklis sukurtas pagal knygas „Unė Babickaitė-Graičiūnienė. Atsiminimai. Dienoraštis. Laiškai” (sudarytojas Linas Broga) ir „Unė Babickaitė-Graičiūnienė. Laiškai. Amžininkų atsiminimai” (sudarytojai Linas Broga ir Romana Brogienė). Buvo smalsu pamatyti, kaip sekėsi režisierėi ir Unės vaidmens atlikėjai Audrei Budrytei atskleisti spalvingos, daug gyvenimo išbandymų išgyvenusios asmenybės žavesį, apie kurią teko skaityti keletą straipsnių spaudoje, kur Babickaitės kūrybinė veikla, jos asmenybė vertinama gana prieštaringai.

Šis monospektaklis – apie prigimties apdovanoją XX a. pradžios aktorę, režisierę, daugelio mūsų kultūrai svarbių žmonių bičiulę. Ištis šie visi retoriški žodžiai nublinksta sekant Budrytės meistriškai kuriamo gyvo, jausmingo, pažeidžiamo žmogaus likimo vingius, bandant suvokti įdomiai ir nelaimingai susiklosčiusio moters likimo kontūrus. Aktorė suteikia galimybę per Unės laiško prizmę pažvelgti į Babickaitės aplinkos žmones, to meto įvykius, netgi užfiksuotas nuotaikas. O jų spektras be galo spalvingas, pavergiantis Unės išgyvenimų gilumu, nuoširdumu.

Babickaitės asmenybė traukia savo paslaptingumu, kažkokiu ypatingu dvasios švytėjimu. Pasak teatrologo Donaldo Strikulio, Unės Babickaitės sceninė veikla, apgaubta įvairių pasakojimų, „lietuvių teatro istorijoje užima kuklią vietą, bet išlieka lyg gyva teatro legenda – Une Baye.”

Kaip sakė aktorė ir režisierė Audrė Budrytė, ji pasirinko tuos Unės laiškus, kuriuose atsispindi ryškiausi moters gyvenimo laikotarpiai ir atskleidžia moters dvasia. „Unė Baye mane sudomino ne dėl to, kad buvo lietuvis, bet dėl to, kad ji buvo nuostabi moteris. Norėjau papasakoti apie žmogų, kuris patyrė nemažai XX amžiaus išbandymų”, – apie savo režisuoto spektaklio veiklą pasakojo aktorė. Ji sakė svarsčiusi, ar pjesę statyti

Unė Babickaitė su mama.

lietuviškai, ar angliškai, tačiau vis dėlto nusprendė, kad spalvingos asmenybės tema turi būti įdomi ne tik lietuviams – spektaklis vaidinamas anglų kalba. Įdomus sutapimas – Budrytė su šeima gyvena netoli tos vietos, kur vienu metu Čikagoje buvo apsistojusi Unė Baye. Kitas įdomus faktas – Čikagoje gyvena Unės giminaičiai – jos brolio Kazio dukros Gintros Narienės šeima, su kuria Audrei teko susipažinti ir bendrauti.

Kaip rašė Viktorija Daujotytė, „vardas, duotas Balio Sruogos vietoje įprastos Uršulės, tiksliai atitiko jos prigimtį: viena, vienintelė, unikali, veikianti pagal ypatingą, išskirtinės prigimties programą”. Pati Unė tai jautė ir siekė save suprasti, išreikšti. Ta jėga buvo įprasminama kūryba, ji junta ir jos laiškuose, dienoraštyje ir atsiminimuose, kuriuos skaitant ne kartą teko stabtelėti su nuostaba bandant suvokti, kiek stiprybės, užsispyrimo ir energijos turėjo ši menininkė.

Babickaitė-Graičiūnienę pažinojusieji prisimena jos ypatingą dvasinį švytėjimą, stiprią magnetizmo galią. Unės vyras Vytautas Andrius Graičiūnas rašė: „...tu vienintelė Lietuvos genijė, nes niekas kitas taip negali užhipnotizuoti, neturi tokio magnetizmo, kuris pritraukia visus žiūrėtojus.”

„NEIŠPASAKYTAI SUNKU YRA TROKŠTI VISA ESYBE PADĖTI”

Unė Babickaitė, rašydama laiškus, dažnai atsigręžia į praeitį, sugrįžta į vaikystę, viltingai žvelgia į ateitį. Daug aktorės minčių ir vilčių siejasi su artimaisiais, su Lietuva. Tai jai buvo stiprybės šaltinis, maitinęs būnant toli nuo gimtinės. Koks šildantis ir šviesus šv. Velykų prisiminimas iš vaikystės: „Velykos! Kaip mielos jos buvo Laukminiškiuos. Mama – berželių lapais, cibulių lobom, airiais dažydavo šimtus kiaušinių, gražiausius duodama man. Tėvelis

tiesk džiaugsmo man pridarydavo juos sumušdamas į savo nykščio nagą”. Ir šalia – aktorę slegianti dabartis: „Visos kitos Velykos man buvo baisios, tik baisios. Visas jas praverkdavau ir tebepraverkiu. Visur jos buvo baisios (mano širdyje).”

Gana įdomi spektaklio dalis – aktorės biografijos faktus tarsi papildantys jos laišškai namiškiams (vyrui, motinai, broliams), giminėms bei jų laišškai Unei. Kaip toli menininkė bebūtų, jos mintys skrieja ir skrieja į gimtinę, o pagalba artimiesiems tarsi įprasmina jos gyvenimą: „Neišpasakytai sunku yra trokšti visa esybe padėti, suteikti brangiai ypatai laimę ir... negalėti, neturėti kuom. Dažnai dažnai, o ir šiandien meldžiu Dievo panaukinti manyje tą jausmą – troškimą arba duoti galimybę atlikti tai.”

Subtiliame susirašinėjime su motina galima atkurti artimus motinos ir dukros ryšius. Dienoraštyje Unė ne kartą grįžta į vaikystę, kurios šviečiausiuose prisiminimuose švyti mamos veidas, jos meilė: „Be pasakos, padainuotos Mamos – tik mamos gražiuoju balsu, aš negalėdavau užmigti. (...) ne tiek žodžiai, kiek mamos balsas šiurpindavo man visą kūną”. Babickaitė sunkiai išgyvena išsiskyrimą su mama ir namiškiais, bet kartu ji jaučia pareigą pagelbėti šeimai. Tai – jos gyvenimo įprasminimas, o kartu – stiprus postūmis nesustoti, ryžtingai eiti pirmyn. Tad nesunku suvokti, ką išgyvena aktorė, sužinojusi apie mamos mirtį. Lyg giesmė skamba jos kreipimasis į mamą, kurios netektį Unė išgyveno labai skaudžiai: „Mono Aušrala, mono Saulala, mono Ramintojėla – tu mane taip vadina, bet Tu man ja buvai (...) Ir aš girdžiu Tave saulelei tekant ir saulelei sėdint aš girdžiu Tave”.

Kartais atrodo, kad žmonių puoselėjamos vertybės atskirais istorijos laikotarpiais auga ir bręsta, būna perkainojamos arba užglaistomos. Galima spėti ir apie neatitikimus tarp aktorės lūkesčių ir gyvenimo tikrovės. Laiškuose ir dienoraštyje Unė lyg ir susitinka pati su savimi, juose juntamas aktorės noras bendrauti, išsakyti savo širdies džiaugsmus ir sopulius. Išsigandusi savo pačios atvirumo ir gyvenimo tikrovės, ji rašo: „Neverta rašyti dar ir dėl to, kad taip viskas menka. Mūsų gyvenimas, jo įvykiai, mūsų pergyvenimai. Taip baisiai viskas menka, kad net klaiku daros”.

Nukelta | 7 psl.

Unė apie 1940 m.

Atkelta iš 6 psl.

„TIK KILNIOS SIELOS PATRAUKIA IR SUŽAVI“

Unė turėjo savo vertybių skalę, pagal ją vertino ir žmones, jų poelgius. Nemėgo pasipūtėlių, kritikavo aktorius, „lipančius į sceną gimnastikuotis“. Turėjo apie ką kalbėtis ir su vargeta, ir su žymiu meno žinovu. Pati patyrusi nemažai sunkumų, buvo jautri ir kito skausmui. Vargšas, elgeta, sutiktas gatvėje, sukrėsdavo ją, išmušdavo iš pusiausvyros. Globojo ko nors siekiančius, kokių nors gabumų turinčius jaunos žmones. Daugeliui jų susitikimas su kitokio mąstymo asmenybe buvo reikšmingas ir galbūt lemtingas. Ponia Unė, kaip ją dauguma vadino, visuomet buvo apsupta draugų, pažįstamų, jiems buvo neišsemiamų patarimų, paguodos ir pokalbių versmė. Ji nuolat rūpinosi artimaisiais, rėmė juos finansiškai, dažnai pati neturėdama pakankamai pinigų: „Aš netroškau sau laimės, aš troškau, meldžiau tavęs, Dieve, ir stengiausi suteikti laimę Mamai, broliam, dėdėm, tetulėms, jų vaikams, mano mylimiems draugam ir buvau laiminga, dėkinga Tau, kad mačiau juo laimingais!“

Ypatingas ryšys siejo Unę su vyru Vytautu, kuris buvo jos pusbrolis. Ji prisipažįsta: „Mes jau tēm palaimą kiekviename mūsų žingsnyj.(...) tai nebuvo ištėkėjimas. Tai buvo susivienijimas dviejų baisiai ištroškusių grožio, tobulo grožio šioj grubioj žemėj sielų!“ Ši artimų sielų draugystė aktoarei buvo dar viena jos neramos, ieškančios sielos atspirtis: „Vytauto meilė žavėtina! Ir per ašaras priverčia nusišypsot“. Unė ne kartą pabrėžė savo ištikimybę ir netgi pasiaukojimą vardan gražaus jausmo: „Uždariau mano širdį visiems, kad V. jaustųsi pilnas jos Lord and Master“. Vytautas džiaugėsi Unės draugyste, jis palaikė jos norą vaidinti, didžiavosi jos sėkme scenoje.

Sąmoningai ar pačiai nežinoma sąmonės galia ji troško išsaugoti tai, kas gyvenime buvo gražu, šventa. Šventumo jausmas, kaip ir grožio – aktorės gyvenime buvo stiprus ir tikras. Dienoraštis liudija kasdienio aktorės gyvenimo sugebėjimus, gražios buities vertinimą. Graičiūnienė buvo tikra estetė, visuomet atrodė puošni, ori. Kuomet Unė ir jos vyras nuteisiami ir išvežami į Sibirą, net ir ten Unė išlieka aktore. Ji visada su savimi nešiojosi mažytį Bloko tomelį, o sunkiai dirbančioms moterims skaito A. Puškino eiles. Pasirodo, ir Sibiro platybėse reikalingas menas. „Grožis tebūna mūsų gyvenimo alfa ir omega, tebūna mūsų religija. Tikrasis grožis nieko neigiamo neprileis prie mūsų. Tik kilnios sielos patraukia ir sužavi“, – šie kažkada Unės pasakyti žodžiai, Audrės Budrytės pakartoti spektaklyje, dar kartą patvirtina, kad Unei menas, grožio siekimas buvo svarbiausi gyvenime.

„... NIEKAIP NEBEPAJĖGIU ĮSIJUNGTI Į GYVENIMĄ“

Deja, iš Sibiro Unė į Lietuvą grįžta viena, jos vyras miršta. Vytauto mirtį aktorė skaudžiai išgyvena. Nusiminimas, kuris po tragiškos vyro mirties apgaubė Unę, nebegalėjo būti išsklaidytas, nors ji draugų ir pažįstamų buvo drąsinama gyventi. Aktorė su silpstančia sveikata parado galimybę vaidinti ir režisuoti. Pamažu rinko sugriauto gyvenimo skeveldras, susigrąžino savo daiktus, knygas, meno kūrinius. Pajutusi, kad bene vienintelė viltis išgelbėti nuo užmaršties savo gyvenimo detales, ėmėsi rašyti atsiminimus: „Aš tokia viešnia, man skubu. Skubu išdalinti visas gėles, visus širdies žodžius.“ Unė turbūt jautė, kad atsiminimai suteiktų gilesnę prasmę tragiškai susiklosčiusiam gyvenimui. Tačiau vis blogėjanti sveikata, rūpestis vyro reabilitacija sutrukdė aktoarei įgyvendinti sumanymą iki galo.

„...niekaip nebepajėgiu įsijungti į gyvenimą“, – 1961 m. Babickaitė rašė autobiografijoje. O nerimo, ieškojo. Unė keliavo po Lietuvą, aplankydavo senus pažįstamus, domėjosi jų likimais, gyvenimo permainomis, bet lyg nematomi nuodai ją nai-

kino vidaus graužatis dėl vyro žūties. Šis jausmas atėmė gyvenimo džiaugsmą: „Dvasia mano – sunkus nepagydomas ir negalintis numirti ligonis.“

Beveik kasmet važiuodavo į Kupiškio kraštą, sustodavo pas Feliciją Jakutytę, pas Angelę ir Emiliją Placenytes Byčiuose, aplankydavo gimines ir senus pažįstamus. Soddybose rasdavo vaikystę primenančių senų knygų, paveikslų, daiktų. Ėmėsi tvarkyti artimųjų kapus Laukminiškiuose ir Palėvenėje.

1961 m. rugpjūčio 1 d. staigi ir netikėta Unės mirtis sukrečia Unės draugus. L. Broga rašo: „Žvaigždės Duktė paliko šią nesvetingą planetą“. Oficiali versija – kraujo užkrėtimas įsidūrus pirštą.

Gyvenimo detalės, nutoldamos į praeitį, tampa svarbios, liudijančios patį gyvenimą – gyvenimą, pasaulyje ir gimtajame krašte gyventą žymios menininkės, savitos asmenybės, kuri visų savo galimybių neatskleidė, neišsėmė. Daug kas liko išbarstyta: ir aktorės talentas, ir kultūros istorijai svarbios detalės. Spektaklis, prisiminimas, laiškas, knyga leidžia iš padrikų detalių sudėlioti žmogaus kelią, vaizduotėje susikurti prabėgusio meto mozaiką, turint viltį suvokti, kas vis dėlto yra neišdildoma, vertinga, brangu. Žiūrint spektaklį kyla minčių, kad žmogaus gyvenimas tėra atsitiktinių pažinčių, akimirką trunkančios veiklos, greitai perkuriamų įvaizdžių visuma, kurioje nebelieka vietos tvirtoms, ilgai išliekančioms vertybėms.

XX amžiaus pradžioje tokių atsitiktinumų būta mažiau, o jei įvykdavo kokių nors dvasinių pokyčių, tai jei lemdavo žmogaus vidinį augimą, jo tobulėjimą. Pažintys taip pat buvo vienas iš lemiančių veiksnių. Būdamą plačių interesų žmogus, Unė Babickaitė pažinojo daugelį XX a. pirmosios pusės meno ir kultūros įžymybių Lietuvoje ir užsienyje, su kuriais bendravo ir susirašinėjo. Aktorės laišakai byloja apie tikrą, gyvą šios moters bendravimą su tokiais žymiais žmonėmis, kaip A. Jakštas – Dambrauskas, K. Balmontas, V. Majakovskis ir kt. Spektaklis Unės talento gerbėjams ne tik padeda suvokti aktorės arba, kaip ji pati save vadino, artistės, jos pažįstamų ar draugų vertybes, bet ir atskleidžia epistolinio žanro įtaigą.

Aktorė ir režisierė Audrė Budrytė puikiai susidorėjo su savo vaidmeniu. Jos sukurta Unė – moteris, per visas gyvenimo negandas sugebėjusi išsaugoti meilę menui. Audrė sakė, kad vėliau ji rengiasi pjesę perrašyti ir keisti patį

Unės portretas.

spektaklį, kadangi kaskart, atliekant Unės vaidmenį, kyla vis naujų sumanymų, kaip įtaigiau atskleisti spalvingą šios moters gyvenimą. Aktorės nuomone, Unė Babickaitė-Graičiūnienė tiek daug išgyveno, kad medžiaga turėtų būti įdomi bet kokiai etninės kilmės žmogui, kuris domisi istorija.

Straipsnyje panaudota medžiaga iš knygos „Unė Babickaitė-Graičiūnienė. Atsiminimai. Dienoraštis. Laiškai“, Vilnius, 2001.

Šeštadienį, rugsėjo 12 d., Lietuvos dailės muziejuje, PLC, Santaros-Šviesos 56-ajame suvažiuo-
time 7:30 val. v. aktorė Audrė Budrytė pristatys monospektaklį „Une Baye“.

Audrė Budrytė – Unė Baye.

Autorės nuotr.

Po Lietuvos ženklu

GRAŽINA MARECKAITĖ

Per šimtmečius aidį sąsąuka žmonių, aukojusių Tėvynei savo darbus ir gyvenimus. Jų dėka mes tebesame. Jei kiekvienas lietuvis, gyvenantis savoje žemėje ar bet kuriame pasaulio kampelyje, Lietuvos labai atliktų bent vienu darbeliu daugiau, nei būtina jo asmeninei gerovei, Lietuva šiandien būtų didi ir galinga.

Kudirkos Naumiesčio pilietis inžinierius Romas Treideris vaikystėje, ligi 1952 m. gyvenęs šiame daktaro Vinco Kudirkos išgarsintame mieste, mylintis savo gimtinę neblėstančia meile, patyręs pafrontės ir pasienio zonos baisumus, visus – mažus ir didžius darbus aukoja savo tėviškei ir Lietuvos himno kūrėjui. Sovietmečiu jis veikė rizikuodamas laisve ir asmenine gerove, o šiandien darbuojasi niekieno neraginas, nelaukdamas nei atlygio, nei šlovės, įkvėptas Vinco Kudirkos asmenybės pavyzdžio, vedinas Tautiškos giesmės priesakų.

Turbūt nerastume Lietuvoje kito žmogaus, taip išsamiai ir tiksliai dokumentuojančio faktus ir faktelius, taip gerai juos išmanančio, taip nuširdžiai dalyvavusio ir tebedalyvaujančio visuose įvykiuose, susijusiuose su Vincu Kudirka, su jo biografijos faktų ryškinimu, jo palikimo saugojimu, jo paminklo ir antkapio Kudirkos Naumiestyje istorijomis, jo atminimo įamžinimu, memorialinio muziejaus kūrimu ir t.t. Inžinierius energetikas, mokslininkas, išradėjas ir atradėjas Romas Treideris yra tas žmogus, kuris „sugrąžino“ Lietuvos himno tekstui vieną vienintelę raidę ir pasiekė, kad bent jau himną giedant „žydėtų vienybė“, kad lietuviai vieningai tartų žodžius „saulė Lietuvoj“, o ne „saulė Lietuvos“, kaip daugelis

giedojo ligi šiol (tarp jų – ir šio straipsnio autorė) pagal 1938 m. įdiegtą pavyzdį.

Lietuvos himno istorija su išsamiais įvairių sričių specialistų straipsniais, su nuostabaus grožio senųjų leidimų vinjetėmis ir istorinėmis nuotraukomis įamžinta 2005 m. išėjusiame puošniame Lietuvos nacionalinio muziejaus leidinyje „Lietuvos himnas“. Knygos sudarytojai – Paramos ir labdaros fondo Vinco Kudirkos vardui įamžinti pirmininkas profesorius Gintautas Česnys, istorikė Birutė Kulnytė ir leidinio sumanytojas Romas Treideris. Knygoje spausdinami literatūros specialistų, istorikų, muzikologų – Juozo Girdzijausko, Vinco Maciūno, Juozo Marcinkevičiaus, Jono Bruverio, Danos Palionytės, Reginos Koženiausienės tyrinėjimai, R. Treiderio straipsnis „Lietuvos himnas sovietinės okupacijos metais (1950–1988)“.

R. Treideris yra paskelbęs spaudoje ir papildęs šio leidinio publikacijas įdomiais faktais (dažnai iš savo gyvenimiškos patirties) apie Tautinės giesmės „kryžiaus kelius“, perteikdamas su himno likimu susijusių asmenų pavardes, aplinkybes ir situacijas, dažnai intriguojančias tarsi detektyviniai siužetai. Net ir R. Treiderio „susekta“ vienos raidės istorija himno tekste – tai ištisa kruopštus ir sistemingo darbo išdava, pradedant autentiškiausiu šaltiniu – pirmąja „Tautinės giesmės“ publikacija 1898 m. šeštajame „Varpo“ numeryje ir visais kitais kruopščiai suregistruotais vėlesnių metų himno variantais. Minimose knygoje Lietuvos himno tekstas pateikiamas su įvairių metų vertimais į vokiečių, anglų, rusų, prancūzų kalbas.

Sunku išvardinti visas veiklos sritis ir darbus, kuriuos įstengė aprėpti atkaklusis zanavykas R. Treideris savo ilgo kūrybingo gyvenimo metais. Jo pastangų ir organizacinių gebėjimų dėka 1990 m. Vinco Kudirkos antkapyje vėl atsirado dar 1903 m.

Paminklas V. Kudirkai Vilniuje.

caro žandarų sunaikintas Tautinės giesmės posmas. Plokštės grąžinimo istorija – įdomus ir pamokantis epizodas, kurio detales, veikėjus ir faktus galime rasti R. Treiderio archyvo lobynuose. Čia inžinieriaus bendri darbai, svarstymai ir pokalbiai apie V. Kudirkos paminklų problemas su jau išėjusiais į amžinybę garsiais asmenimis, kaip senasis patriarchas architektas Vytautas Landsbergis ir nežinomi „pilkieji kariai“ – Lietuvos istorinio palikimo gelbėtojai sovietmečiu, paprasti žmonės, darbininkai, o kartais net ir sovietiniai „veikėjai“, nepraradę tautinio orumo. Tik jam vienam žinoma metalo plokščių su lietuviškais simboliais ant tilto per Šešupę „byla“, atskleidžianti ne vieną autentišką sovietinės tikrovės anekdotą, netolimos istorijos „juodųjų“ ir „baltųjų“ veikėjų vardus, pateikianti ne vieną psichologinį lietuvių portretą, suformuotą ilgų priespaudos metų. R. Treiderio archyve – prieškarinio atvirukai su įvairių dailininkų pieštais Lietuvos herbo variantais, valstybės simboliai, senojo Kudirkos Naumiesčio fotografijos su V. Kudirkos namo, paminklo, caro laikais išniekinto jo antkapio vaizdais, su obelisku bei penkiakampe žvaigžde pačiame miesto centre, unikalūs, jau neegzistuojantys senosios Tilžės gatvių ir lietuviškos literatūros spaustuvės atvaizdai, įvairūs projektai ir dokumentai. Šiame „lobyne“ sukauptos žinios apie be pėdsako išnykusį Kudirkos Naumiesčio „dvynį“ – kitapus Šešupės gyvavusį Širvintos miestą, visai neseniai sugrąžintą iš užmaršties tarsi nematyto prieškarinio vokiško filmo kadrai.

Ne tik V. Kudirkos Fondo pastangomis įkurtas V. Kudirkos memorialinis muziejus Kudirkos Naumiestyje, bet ir R. Treiderio sukaupti duomenys gelbstint, atstatinėjant, ryškinant istorinę tiesą, kovojant dėl kiekvienos relikvijos, kiekvienos detalės, susijusios su V. Kudirkos asmeniu ir jo miestu – tai neįkainojamas turtas ir pamatas būsimiems literatūros bei istorijos tyrinėtojams, taip pat ir kūrėjams – menininkams.

Kai š.m. liepos 5 d. 21 val. Vilniaus laiku stovėjome Vilniuje, V. Kudirkos aikštėje prie atidengiamo paminklo Tautos himno autoriui ir drauge su visos planetos lietuviais giedojome himną, galvojau apie tai, kad kiekviena himno eilutė galėtų būti paprasta ir aiški lietuvių gyvenimo ir veikimo gairė, jo „širdies konstitucija“ – ar bereikėtų kitos? Netrukus iš inžinieriaus R. Treiderio sužinojau, kad ruošiamas Lietuvos himno leidimas vaikams – jame vaizdu ir žodžiu bus atskleista paprasta ir didi kiekvienos Himno eilutės prasmė. Ši puiki mintis kilo Vašingtone gyvenančiai lietuvei, Kudirkos Naumiesčio patriotei Gražinai Narkus-Cramer.

Linkime Vinco Kudirkos darbų tęsėjams šviesaus ir tiesaus kelio! □

Vincas Kudirka. Ištraukos iš Raštų

Maskoliai atvirai garsina visam svetui apie plačiausią ypač tikėjimišką laisvę Maskolijoje, ciesaorius pats atlanko Katalikų bažnyčias, o paslapta pripažįsta, kad katalikais neužsitiki ir juos reikią išdildyti (T. 2, p. 101).

Iš pradžių mislyja savo kaltę užslėpti, be juo labjaus apie ją mislyja, juo labjaus pradeda drebėti prieš savo mislis, paskiaus jam rodosi, kad jau visi apie jo kaltę žino ir taikosi tik jį sugriebti: pradeda bijotis savo šešėlio, savo žingsnių ir balso, toliaus žmonių ir daiktų, ką aplink jį yra, ir pradeda atvirai skųstis, kad jį visi ir viskas persekioja ir tyko ant jo gyvasties (T. 2, p. 102).

Dvigalvis Šiaurių erelis, idant galėtų išsyk praryti visus svetimus gaivalus, ant kurių užtūpė ir įleido nagus, tai tikrai turi per mažai galvų. Reiktų mažų mažiausiai nors trijų galvų: dėl Lenkų, Pribaltinių rėdybų ir Lietuvių – tų trijų gardžiausių gaivalų. (...) Kasžin ar dvi galvi erelio ant ilgo įstengs tarnauti neišpasakytam godumui jo pilvo? Ar, turint tiek daug kąsnių ir ryjant juos taip ant greito, Šiaurių erelis negaus tik sugedimą vidurių? (T.2, p. 48).

Maskoliavimo dvasia sukasi aplink lietuvių pasiversdama visaip: tai kaipo slibinas, atidaręs nasrus, drąsiai leidžia liepsną ant silpnų, neturinčių ginklo aukų, idant lengviaus įveikti auką: tai kaipo geradėjas ištiesia ranką su dovanomis, gražiomis paviršiumi, o viduryje prilaukančiomis nuodus, tai vėl kaipo nekalčiausias avinėlis šokinėja tarpu lietuvių, nuduodamas, būk nieko, o nieko pavodyti negalįs (T. 2, p. 133).

Vincas Kudirka, Raštai.

Parengė A. Vaitiekūnienė, 1–2 t., 1989, 1990, Vilnius.